

Narativní kriminologie: představení hlavních konceptů a teoretických východisek¹

VÁCLAV WALACH²

Katedra antropologie, Filozofická fakulta,
Západočeská univerzita v Plzni

Narrative criminology: An introduction to key concepts and theoretical assumptions

Abstract: This paper aims to introduce narrative criminology to Czech readers as a recent but rapidly developing approach to the study of criminal and harmful behaviour. Drawing on different theoretical traditions in narrative inquiry, from narrative psychology to postmodernism, narrative criminologists see the narrative as a factor of engagement or abstinence from criminal and/or harmful conduct. They also examine the relationships between stories and crime control and stories and victimization. The focus of this study is to analyze the theoretical framework of narrative criminology, including (1) the definition and conceptualization of the narrative, (2) narrative mechanisms constituting action, (3) types of narrative, (4) the relationship between narrative, power and social inequality, and (5) the role of context in the co-production of the narrative and the possibilities of its analysis. The conclusion summarizes the presented information and discusses possible uses of narrative criminology in a Czech context.

Keywords: narrative criminology, narrative, narrative habitus, offenders, life story

Úvod

Kriminalitě nelze dostatečně porozumět bez zohlednění perspektivy pachatele. Ve prospěch této teze argumentovali kriminologové nejpozději od vzniku Chicagské

---

¹ Tato studie vznikla v rámci projektu „Jejich vlastními slovy: Jak a proč dochází ke zločinu v autobiografických narativech pachatelů“ (č. projektu: 22-30281S), podpořeného Grantovou agenturou ČR. Autor děkuje Alici Brendzové, Benjaminu Petruželkovi, Petru Kupkovi a dvěma anonymním recenzujícím za cenné připomínky, které zásadně přispěly ke zkvalitnění textu.

² Případnou korespondenci zasílejte na e-mailovou adresu: vaclav.walach@gmail.com.

školy sociologie (Halsey, 2017; Sandberg, 2010). Klíčové dílo v tomto ohledu představuje studie *The Jack Roller*, poprvé vydaná v roce 1930 s podtitulem *Vlastní příběh delikventního chlapce*. Její autor Clifford Shaw (1966) v ní analyzuje životní příběh informanta Stanleyho, jehož kriminální portfolio zahrnovalo praxi loupežných přepadení dělníků vracejících se domů se zbytkem výplaty, který nepropili v hospodě. Stanleyho příběh přitahuje sociální vědce dodnes, ať už pro reflexi fungování tehdejší trestní justice a sociální práce (srov. Shaw, 2009; Maruna & Matravers, 2007), nebo pro širší epistemologické otázky týkající se vlastnictví příběhu: je to opravdu Stanleyho *vlastní* příběh, nebo je to spíše Shawovo vyprávění, anebo dává větší smysl jej pojímat jako kolektivní počin (srov. Gubrium & Holstein, 2009, 2008)?

V současné kriminologii se systematickým a důkladným výzkumem narativů³ zabývá zejména narativní kriminologie (Maruna & Liem, 2021; Althoff, Dollinger & Schmidt, 2020b; Fleetwood et al., 2019; Presser & Sandberg, 2019, 2015b). Její vznik reflektuje širší „narativní obrat“, jenž v řadě humanitních a sociálněvědních disciplín proběhl již před desítkami let (Presser, 2016). Ačkoli za jisté předchůdce narativní kriminologie mohou být považovány již teorie neutralizačních technik (Sykes & Matza, 1957) a technik omlouvání a ospravedlňování (Scott & Lyman, 1968), pojem „narativní kriminologie“ se objevil až na konci prvního desetiletí druhého milénia (Presser, 2009) a první knižní publikace byla vydána ještě o něco později (Presser & Sandberg, 2015b).⁴ Od té doby však počet studií hlásících se k narativní kriminologii vzrostl natolik, že lze hovořit o etablování svébytného výzkumného přístupu, jenž kriminology a kriminoložky vyzývá, aby „při studiu lidských životů brali příběhy vážně“ (Maruna & Liem, 2021, s. 126).

Narativní kriminologii definovali její zakladatelé Lois Presser a Sveinung Sandberg (2015a, s. 1) jako „jakékoli bádání, jež je založeno na chápání příběhů jako podněcujících a udržujících ubližující jednání nebo způsobujících upuštění od takového jednání“. Nepochybně i díky tak širokému vymezení se k dnešnímu dni rozvinulo množství směrů, které se na narativní kriminologii odvolávají. Hlavní přístup představuje sociologické zkoumání vztahů mezi příběhy a pácháním zločinného jednání a zaujímáním odstupů od tohoto jednání, tj. desistencí (Lynn, 2022; Liem & Richardson, 2014; Vaughan, 2007; Maruna, 2001) a resistencí (Ellefsen & Sandberg, 2022; Tutenges & Sandberg, 2022; Sandberg & Colvin, 2020; Sandberg & Anderson, 2019; Joosse, Bucerius & Thompson, 2015). Zároveň lze v rámci narativní kriminologie identifikovat psychologický směr (Ioannou, Canter & Youngs, 2017; Ioannou et al., 2015; Canter & Youngs, 2019, 2012), výzkum penální politiky

---

³ V textu jsou slova „narativ“ a „příběh“ používána v souladu s územ v narativní kriminologii jako synonyma (viz např. Maruna & Liem, 2021, s. 127; Presser, 2010, s. 432), přestože někteří autoři mezi těmito pojmy významově rozlišují (srov. Czarniawska, 2004, s. 17–32). Pojem „vyprávění“ je v tomto textu chápán jako aktivita, kterou se příběh prezentuje jiným lidem (*storytelling*). Nejedná se tedy s výjimkou níže uvedené citace Rolanda Barthesa o jiný výraz pro narativ.

⁴ Podrobněji historii narativní kriminologie popisují například Sveinung Sandberg a Thomas Ugelvik (2016).

a trestněprávního systému (Capus & Grisot, 2022; Gyollai, 2022; van Hulst, 2020; Barrera, 2019; Bringedal Houge, 2019; Dollinger, 2019; Offit, 2019; Petintseva, 2018; Ugelvik, 2016), viktimologický směr (Pemberton, Mulder & Aarten, 2019; Pemberton, Aarten & Mulder, 2019; Hourrigan, 2019; Walkate et al., 2019) či výzkum fikčních narativů (McGregor, 2021; DeValiant, McGrath & Kougiali, 2020; Brisman, 2017; Colvin, 2015).

Společně s tím narativní kriminologové a kriminoložky analyzovali specifická témata, jako je výroba a prodej drog (Grundetjern & Miller, 2019; Hammersvik, 2018), užívání drog a alkoholu (Pedersen, Tutenges & Sandberg, 2017; Copes, 2016; Dahl & Sandberg, 2015; Miller, Carbone-Lopez & Gunderman, 2015; Tutenges & Sandberg, 2015), práce v sexbyznysu (Dyrving Henriksen, Andersen & Presser, 2020; Poppi & Sandberg, 2020; Boonzaier, 2019), rozmanitost funkcí, které vyprávění příběhů plní (Walach, 2021; Mills & Fleetwood, 2019; Sandberg & Fleetwood, 2017; Lauger, 2014; Sandberg, 2009a; Jackson-Jacobs, 2004), včetně významu nejednoznačného smyslu narativů (Poppi & Sandberg, 2023; Sandberg, Tutenges & Copes, 2015) a role humoru v příbězích pachatelů (Sandberg & Tutenges, 2019; Dickinson & Wright, 2017), narativita vizuálních či materiálních objektů (Copes, Hochstetler & Ragland, 2019; Ugelvik, 2019) nebo třeba důvody studentů k vysokoškolskému studiu kriminologie (Trebilcock & Griffiths, 2022).

Předkládaný článek je koncipován jako *přehledová studie*, jež si klade za cíl představit narativní kriminologii jako nový přístup ke studiu vztahu mezi narativem a zločinným/ubližujícím jednáním, spočívající na tzv. konstitutivní konceptualizaci narativu (Presser & Sandberg, 2015; Presser, 2009). Vzhledem k omezenému rozsahu článku se tato studie soustřeďuje na přiblížení hlavních konceptů a teoretických východisek narativní kriminologie. V tomto ohledu respektuje zvláštní postavení textů Presser a Sandberga, které položily konceptuální a teoretické základy narativní kriminologie, jakož i výzkumnou orientaci na pachatele, a jako takové představují hlavní referenční bod pro další výzkumníky a výzkumnice. Z toho důvodu je jim v tomto článku věnována zvýšená pozornost. Konečně studie opomíjí alternativní přístupy k narativnímu výzkumu, které jsou v současnosti rozvíjeny v příbuzných disciplínách, jako je například právní věda (srov. Pedersen Fludernik, 2021; von Arnould, 2017; Olson, 2014; v českém kontextu viz zejm. Škop, Smejkalová & Štěpaníková, 2019; Škop, 2015). I když se tyto přístupy někdy odvolávají na stejné teoretiky narativu a zabývají se i ryze kriminologickými tématy, nelze je považovat za narativní kriminologii *strictu senso*, neboť se odlišují specifickou oborovou trajektorií.⁵

Zbývající text je strukturován následovně. V první části je pojem narativu definován jako typ diskurzu s temporální strukturou a morálně laděným smyslem a konceptualizován jako síla konstituující sociální a kulturní realitu. Spolu s tím je pojednán vztah mezi narativem a zkušeností a problém ne/pravdivosti narativu. Druhá část popisuje mechanismy, jimiž příběh ovlivňuje lidské jednání. Jedná se

---

⁵ Za upozornění na narativní právní výzkum děkuji jednomu z recenzujících.

o trojici: na základě příběhu (nativ poskytuje symbolické koordináty pro pochopení sociální reality a místa jedince v ní, čímž činí některé jednání smysluplnější a jiné nepředstavitelné), kvůli příběhu (nativ je vlastním cílem jednání; jednáme určitým způsobem, aby se o nás mohlo vyprávět) a emocionální účinek (oproti jiným typům diskurzu má nativ větší schopnost vyvolávat emoce a tím nás do sebe pohltit). Třetí část podrobněji rozebírá typy nativů, které jsou typicky analyzovány v nativní kriminologii. Hlavní pozornost je věnována životnímu příběhu, včetně konceptů nativní identity a vztahu nativu k tradičnímu sociologickému dualismu struktura/aktérství, jelikož tyto aspekty lze vztáhnout také na pochopení dalších typů příběhu: příběhů o událostech a tropů. Čtvrtá část analyzuje problematiku moci a sociální nerovnosti. Některé nativy jsou dominantní, jiné spíše okrajové nebo umlčovány. Z hlediska uvědomění si této mocenské hierarchie se jako klíčový jeví koncept nativní rezistence, který lze použít při analýze příběhů, jimiž dochází ke konfrontaci převládajících nativů. Pátá část popisuje vliv výzkumného kontextu na vyprávění a poslouchání příběhu se zdůrazněním role výzkumníka či výzkumnice při jeho koprodukcii. Analyzovaný nativ je vždy vytvářen v interakci zkoumaných a zkoumajících, což je třeba reflektovat. Závěrem je obsah článku znovu shrnut a jsou naznačeny možné směry výzkumu inspirovaného nativní kriminologií v českém prostředí, kde se zatím její konstitutivní přístup k příběhům setkal jen s okrajovým zájmem (Walach, 2021).

Definice a konceptualizace nativu

Nativní kriminologie vychází z rozpoznání stěžejního významu nativu pro lidskou existenci (Presser & Sandberg, 2015, s. 1). Nejenže jsou příběhy v lidských životech všudypřítomné a jejich vyprávění sleduje nejrůznější účely. Život sám lze považovat za nativně konstruovaný, což má zásadní dopady pro to, jak rozumíme sami sobě, druhým lidem a celkově světu kolem nás, a jak toto porozumění ovlivňuje naše jednání (srov. Shenhav, 2015; Riessman, 2008; Czarniawska, 2004). Neoddělitelnost lidské existence a nativu patrně nejnámělněji popsal Roland Barthes (2002, s. 9) ve své často citované pasáži ze studie o strukturální analýze nativu:

[Vyprávění je] přítomno ve všech obdobích, na všech místech, ve všech společnostech; vyprávění se rodí se samým počátkem dějin lidstva; není a nikde nebyla žádná lidská pospolitost bez vyprávění. Všechny třídy, všechny lidské skupiny mají svá vyprávění, a ta jsou velmi často přijímána lidmi odlišného, či dokonce protichůdného vzdělání [...] [Vyprávění] je mezinárodní, nadčasové a transkulturní: vyprávění je prostě zde jako sám život.

Narativ je prostě zde, avšak jeho definování představuje komplikovaný úkol mimo jiné pro množství humanitních a sociálněvědních disciplín, které se jeho studiu věnují (De Fina & Georgakopoulou, 2012; Ryan, 2008). Presser a Sandberg (2015a, s. 2) definovali narativ obecně jako „typ diskurzu, který sleduje události nebo zkušenosti v průběhu času a dává jim určitý smysl“. Tuto definici lze rozdělit do tří částí. První, *typ diskurzu*, zdůrazňuje nutnost rozlišovat narativ od jiných typů diskurzu. Ne všechno, co se říká, píše nebo vizualizuje, je narativ. Kroniky, zprávy, polemiky nebo rozhovory, v nichž otázky střídají odpovědi, nejsou narativy (srov. Riessman, 2008). Narativ charakterizuje simultánní přítomnost *specifické temporální struktury* (druhá část) a *smyslu příběhu*, který má vždy *morální rovinu* (třetí část) (Presser, 2016, s. 138–139).

Základní struktura narativu zahrnuje chronologicky uspořádané, tj. v čase po sobě jdoucí události, které jsou navzájem propojeny na základě vztahů příčiny a důsledku. Jinými slovy, každý příběh má svůj začátek, prostředek a konec, přičemž změna stavu je zde chápána tak, že jedna událost způsobuje druhou.⁶ Děj je v příběhu typicky posunován jednáním protagonistů a dalších postav – nositelů událostí. Vyprávění o jejich jednání máme tendenci chápat zároveň jako jeho vysvětlení („napadl mě a já pak napadl jeho“). Pro konstrukci specifického smyslu narativu je klíčové, jakým způsobem se jeho tvůrce rozhodne děj – tedy to, jak jedna událost vyplývá z druhé – pojmut. Protože existuje mnoho různých způsobů vytvoření takových vazeb mezi událostmi, je jejich konkrétní konstrukce vždy současně vyjádřením tvůrčova morálního postoje (Presser, 2010, s. 433). Ptáme-li se tedy po smyslu příběhu (O co v příběhu jde? Jaká je jeho pointa? Proč právě tento příběh stojí za vyprávění?), zároveň tím pátráme po odpovědi na otázku, jaké z něj plyne morální ponaučení. Pokud člověk vypráví o svém životě, narativ umožňuje vysvětlit, zdůvodnit, ba přímo ospravedlnit, proč některé věci udělal tak, jak je udělal.

V kriminologii jsou narativy zločinců dlouhodobě využívány převážně jako data o kriminálním jednání a jeho příčinách a jako prostředky zachycení subjektivní perspektivy těch, kteří se kriminálního jednání účastní (Maruna & Matravers, 2007; Bennett, 1981). Pachatelé, jako všichni lidé, jsou bytostmi nadanými schopností interpretovat lidské jednání a sociokulturní podmínky, v nichž je toto jednání zasazeno, což má zásadní význam pro pochopení toho, proč a jak porušují zákon (Presser, 2009; Sandberg, 2010). Narativní kriminologové a kriminoložky považují tyto přístupy za nedostatečné. Narativ není jen určitým záznamem zkušenosti nebo její

---

⁶ Podrobněji lze strukturu narativu uchopit pomocí schématu sociolingvisty Williama Labova (1972), které zahrnuje šest hlavních prvků: abstrakt (stručné shrnutí příběhu), orientace (nastínění kontextu a postav), komplikace (nová událost/jednání, které do příběhu vnesou důležitou změnu či konflikt), evaluace (hodnocení upozorňující na to, proč je příběh důležitý), vyřešení (ukončení příběhu završením konfliktu či integrováním nové události do „běžného“ stavu věci), koda (závěrečný komentář k příběhu, shrnující, co z příběhu plyne). Sandberg (2022) ve svém článku o různých módech narativní analýzy ilustruje Labovo schéma na příběhu pachatele Fredrika, přičemž poukazuje na to, že ne každé vyprávění musí obsahovat všechny uvedené prvky.

interpretace, ale především jednáním svého druhu, které je s to konstruovat a utvářet sociální a kulturní realitu (Presser & Sandberg, 2015a).

Tento tzv. konstitutivní přístup rozšiřuje zavedené pojmání narativu jako reflexe zkušenosti: „Stejně jako zkušenost produkuje narativy, také narativy produkuje zkušenost“ (Presser & Sandberg, 2015a, s. 4). Hranice mezi zkušeností a příběhem jsou tak překračovány. Zkušenost je vždy diskurzivně zprostředkována. Její význam a potenciál ovlivňovat individuální či kolektivní jednání neexistuje sám o sobě, ale je výsledkem aktérské interpretace zasazené do určitého sociokulturního kontextu. Narativy v této praxi sehrávají zásadní úlohu, neboť „svou zkušenost a paměť lidského dění organizujeme především formou narativu“ (Bruner, 1991, s. 4). A tak se Presser a Sandberg (2015a, s. 4) nezděraňují jako východisko svého přístupu postulovat, že „zkušenost je vždy chápána a jedná se podle ní tak, jak byla narativně konstruována (*storied*)“.

Zkušeností, na kterou se narativní kriminologie soustřeďuje především, je pochopitelně zkušenost se zločinným nebo ubližujícím jednáním. Presser a Sandberg (2019, s. 133) vztah mezi touto zkušeností a narativem konceptualizují jako kauzální.⁷ Narativy nejsou pouze zpětnou racionalizací jednání, jednání předcházejí a motivují jej (Fleetwood, 2016, s. 174). Takové chápání příběhu jakožto „faktoru jak motivace ke kriminálnímu jednání a kriminalizaci, tak jejich samotného páchání“ (Presser, 2009, s. 179) bylo přítomno již v prvotní formulaci narativní kriminologie. Příkladem, jak narativy způsobují zločinné jednání, může být současný ultrapravicový příběh, jenž popisuje viktimizaci obyčejných lidí a úpadek západních zemí jako výsledek komplotu „neomarxistických“ elit a demonizovaných Druhých, typicky přistěhovalců, muslimů, Židů, lidí jiné než bílé barvy kůže nebo LGBT+ lidí. Právě na základě tohoto kulturního narativu Jim David Adkisson (Presser, 2012) a Anders Behring Breivik (Sandberg, 2013) zrekonstruovali svůj vlastní osobní příběh, obsadili se do role hrdinů bránících „své lidi“ před civilizační zkázou a v rámci toho spáchali své teroristické útoky. Zkrátka se ke zločinu „provyprávěli“ (srov. Fleetwood, 2015, s. 309).

---

⁷ Maruna a Liem (2021, s. 139) upozorňují, že většina studií v narativní kriminologii nepracuje s pozitivistickou představou lineární kauzality. Podle nich „[n]arativy mohou podporovat a pomáhat udržovat vzorce chování, ale nemohou je samy o sobě zapříčinit nebo vysvětlit“. Uznávají tedy, že příběhy něco dělají, ale jsou skeptičtí k možnosti, že by toto děláni bylo možné vysvětlovat jako prostý vztah příčiny a důsledku, jak je to v kriminologii běžné.

Sandberg (2013, s. 80) otázku kauzality upřesnil tak, že narativ není dostatečnou podmínkou vzniku násilí, ale v mnoha případech je podmínkou nezbytnou. Ani v tomto případě však tak nečiní mechanicky, ale spíše tak, že nabízejí určité představy a scénáře ohledně toho, co je možné provést, a „vytvářejí specifickou afektivní atmosféru, která žene lidi do akce“ (Sandberg & Fondevila, 2022, s. 226). Podrobněji jsou narativní mechanismy vedoucí k jednání popsány níže.

Na tomto místě dodejme, že se jako slibná alternativa pozitivistickému chápání kauzality může prosadit tzv. procesuální model rozvíjený v narativní kriminologii Alfonsem Cerettim a Lorenzem Natalim (2022, s. 248). Z hlediska tohoto modelu „násilné jednání představuje možný, ale nikoli samozřejmý výsledek dlouhého a složitého interpretativního a symbolického procesu, který v jeden čas aktér započal a následně jej dovedl do konce“.

Aby narativ ovlivňoval lidské jednání a svět kolem nás, není podstatné, jestli je pravdivý ve smyslu přesného popisu reality, chápané jako existující nezávisle na pozorovateli. „Příběhy mají své konsekvence bez ohledu na to, zda jsou ‚pravdivé‘ nebo ne“ (Presser & Sandberg, 2019, s. 133). Pokud v ně člověk věří, ovlivňuje to jeho myšlení a jednání – a tak se v souladu s Thomasovým teorémem (Merton, 1995) narativy stávají reálnými ve svých důsledcích.⁸ Maruna (2001, s. 145) v souvislosti s proměnou životních narativů lidí, kteří se rozhodli desistovat od zločinného jednání, mluví výslovně jako o „příjemných lžích“. Má tím na mysli, že pachatelé často ve spolupráci s příslušníky vězeňského personálu usilovně pracují na proměně jimi vyprávěného příběhu o svých životech, aby je uvedli v soulad s očekáváními dominantních společenských skupin o tom, jak vypadá napravený zločinec (Warr, 2020). Tyto nové, sociálně posvěcené narativy – Maruna (2001) je nazývá scénáři spásy (*redemption scripts*)⁹ – jen málo připomínají skutečné události. Přesto se pravdivými stávají nejen v tom smyslu, že na ně soud přistoupí při projednávání žádosti o podmíněné propuštění, ale především v tom smyslu, že po propuštění dotyčným *pomáhají* vést život v souladu se zákonem. Je tomu tak proto, že součástí jejich nového narativu je přijetí viny za spáchané skutky, včetně problematizování neutralizačních technik, které zločinné jednání ospravedlňovaly, a vyrovnání se s hanbou plynoucí z vědomí porušení konvenčních norem, jež je symbolicky udržovala vně mainstreamové společnosti. Nový narativ předkládá novou osobnost, pro kterou je zločin věcí minulosti a v přítomnosti se snaží jednat tak, aby byla s tímto obrazem v souladu (Maruna & Ramsden, 2004).¹⁰ Čili stejně jako se lze ke zločinnému jednání „promluvit“, lze se z něj i „vymluvit“, a přitom jen málo záleží na tom, jak věrně toto vyprávění reflektuje skutečný běh událostí (Colvin, 2015).

---

⁸ Martin Hájek (2014, s. 167) v tomto duchu mluví o narativní pravdě: příběh je pravdivý, pokud „ovlivňuje organizaci sociálního dění“.

⁹ Maruna a Liem (2021, s. 132) popsali základní strukturu desistenčních příběhů, identifikovanou začátkem milénia, jako složenou ze tří prvků: (1) konstrukce narativního já jako v zásadě dobrého, kterého ke zločinnému jednání přiměly síly mimo jeho kontrolu jako vliv špatné party, zkušeností se zneužíváním a nedostatek příležitostí; (2) identifikování životního obratu spočívajícího v proměně já z oběti na aktivního činitele schopného vykonávat kontrolu nad vlastním životem; (3) vyslovení touhy napravit způsobené škody, ať už v rodině nebo v širším společenství, a pomáhat ostatním s řešením problémů. K dnešnímu dni byla tato struktura na základě výzkumu různě reformulována s ohledem na společenské charakteristiky (gender, náboženství) a jiný než západní kulturní kontext.

¹⁰ Patricia O'Connor (2015) nabízí ještě jiný pohled na konkrétní obsah proměny životního narativu. Na základě rozhovorů s vězňenými osobami poukázala na význam kontemplace, epistemické práce, kdy dochází k přehodnocování představy o tom, kým jsou. V rámci kontemplace je důležitá především změna týkající se etických aspektů rozhodování – tedy toho, co si lidé myslí, že by měli dělat s ohledem na společenská očekávání. Jako příklad uveďme zkušenost informanta Kingstona, jenž si myslel, že musí přistoupit na výzvu svého zločineckého partnera k napadení konkurenčního gangu. V přestřelce málem přišel o život, což na něj zapůsobilo natolik, že se rozhodl člověku, který se jej pokusil zabít, nepomstít. Přetnutí kriminogenní logiky odplaty, založené na skupinové loajalitě, lze v tomto světle chápat jako možný základ proměny osobního příběhu.

Studium narativní „lži“ je hodnotné také proto, že nám říká „něco důležitého o hodnotách, identitách, kulturách a společenstvích“ (Sandberg, 2010, s. 455). Protože jsou všechny příběhy sociálně produkované – jedinec při jejich konstrukci využívá dostupné kulturní zdroje, kulturní scénáře (*scripts*) a narativní šablony –, vždy odrážejí kontext vypravěče či vypravěčky. Nikdy tudíž nejsou jen reflexí jejich života či toho, jak se na něj dívají, ale také určitým svědectvím o jejich životních podmínkách (Presser, 2010, s. 442–443). Podrobněji je význam kontextu rozebírán níže.

Obecně vzato, jakkoli tedy pachatel může ve výzkumu lhát, prezentovat se v pozitivním světle, nepřiměřeném tomu, čeho se dopustil, a zamlčovat některé důležité věci, narativní kriminologie to nevnímá jako problém. Všechny narativy jsou do jisté míry fiktivní, neboť „z lidské zkušenosti čerpají nevyhnutelně selektivně“ (Presser, 2009, s. 179). „Všechny narativy bez ohledu na to, jak úplně se zdají, jsou konstruovány na základě sady událostí, které do příběhu *mohly být zahrnuty, ale nebyly*“ (White, 1980, s. 14, kurzíva původní). Není možné, natož žádoucí, říci vše. Sociální síla některých příběhů vyplývá mimo jiné z toho, že jsou některé věci vynechány (Presser, 2023). Narativní kriminologie se primárně zaměřuje na pochopení, jak pachatelovo vyprávění komunikuje určité významy. I ty zjevně nejsmyslenější příběhy (Wickramagamage & Miller, 2019) obsahují informaci o tom, co pachatelé považují za důležité, a co má tedy potenciál utvářet jejich myšlení a jednání, a co to všechno říká o jejich místě ve společnosti a společnosti jako takové (Maruna & Liem, 2021, s. 138). Rozhodující tedy pro narativněkriminologický výzkum není ani tak to, *co se v příběhu vypráví, ale jakým způsobem a s jakými důsledky je o určitých tématech vyprávěno.*

Narativní mechanismy konstituce jednání

V souladu s výše uvedenou interpretací Adkissonova a Breivikova teroristického útoku rozlišuje Presser (2018, s. 10–14) tři mechanismy, jimiž narativy podněcují zločinné/ubližující jednání a které se vzájemně spíše prolínají, než aby existovaly nezávisle. První mechanismus označuje jednání *na základě příběhu*. Příběhy nám ukazují cestu pro vlastní jednání tím, že některé činy rámuje jako možné a smysluplné, kdežto jiné jako sotva představitelné. Některé rámování je kulturně srozumitelné, jiné není. Tomu napomáhá využívání pro narativ příznačných literárních prostředků, jako jsou dějové zápletky, postavy, řečnické obraty, žánry atd. Pro ilustraci lze uvést často citovanou Smithovu (2005) kulturně-sociologickou studii vysvětlující genezi války jako důsledek převládnutí specifického žánrového rámování ve veřejném diskurzu: nízká mimesis, tragédie, romance a apokalypsa. Válčení rozpoutává pouze apokalyptický žánr, neboť vztahy mezi námi a jimi líčí na způsob boje dobra se zlem, kdy protivníkům jsou připisovány ty nejhorší motivy, zatímco nám ty nejvznešenější, takže kompromis není možný – zlo je tak radikální, že musí být zničeno. Určité jednání je tedy důsledkem narativního rámování příběhu a jeho

recepce. Jiný příklad jednání na základě příběhu popisuje Keetonova (2015) studie kolektivního násilí na domorodých obyvatelích amerického kontinentu. Kolonizátoři mobilizovali biblické příběhy o zemi zaslíbené a Boží preferenci jedné skupiny nad druhou, v tomto případě osadníků nad „Indiány“, aby tím legitimizovali násilné zabírání půdy.

Druhý mechanismus odpovídá situaci, kdy jednáme *kvůli příběhu*. Už nejde o jednání, které je navozeno interpretací vytvořenou narativem. Příběh zde není ani tak prostředkem pochopení smyslu a na tom založeným vodítkem k vlastnímu jednání, jako spíše jeho bezprostředním cílem. Jednáme proto, aby se preferované příběhy „staly skutečností“ (Presser, 2018, s. 12), aby se o nich, respektive o nás jako tvůrcích této skutečnosti vyprávělo, aby se o nás vědělo. Příkladem jsou muži studovaní Curtisem Jacksonem-Jacobsem (2004), kteří záměrně vyvolávali rvačky s jinými lidmi nebo mezi sebou, aby o tom pak mohli vyprávět příběhy, v nichž ze sebe udělali hrdiny. I když prohráli, vytvořili takovou narativní interpretaci, ve které nakonec vždy vzešli z konfliktu jako vítězové (např. „bylo jich více, byli silnější, nedostali jsme tak moc, a tak jsme vlastně vyhráli“). Podobně podle Presser (2018) jednají různé organizace, například policie, když mění svůj způsob práce, aby pak o sobě mohli její zástupci vyprávět oslavné příběhy.

Třetí mechanismus reflektuje postavení narativu jako „kulturní formy s jedinečnými účinky na lidské emoce“ (Presser, 2018, s. 51). „Vyprávět znamená vyvolávat emoce,“ připomíná Ed Tan (1996, s. 4) jednu z hlavních funkcí příběhu, kterou dobře známe z vlastní zkušenosti, ať už sledujeme film, posloucháme rozhlasovou hru, nebo čteme literaturu faktu. Ne každý příběh však touto schopností oplývá. Emoce v nás vzbuzují pouze ty, které se nějakým významným způsobem dotýkají naší zkušenosti. Presser (2018, s. 61–85) vychází z psychologických teorií, podle kterých je emoce vždy závislá na kognitivních procesech. To, jak rozumíme okolnímu dění, se promítá do pocitů, které cítíme. Obojí je kulturně podmíněné: lidé socializovaní do různých kultur mohou tímž věcem rozumět odlišně, a proto je i různě emočně prožívat. Narativ má výsadní postavení v tom, jak světu rozumíme, jaký dáváme událostem smysl. A čím víc k nám promlouvá na morální úrovni, tvrdí Presser (2018, s. 85), „tím působivější bývá“. Zvlášť se to týká příběhů, které jsou obrazně a nejednoznačně ztvárněné. Právě ty nám totiž umožňují více se zapojt do interpretace morálního smyslu příběhu a tím se do něj hlouběji ponořit. Podle Sandberga, Sébastiena Tutengese a Heitha Copese (2015, s. 1183) jsou „dvojsmyslné příběhy mocné proto, že zvou publikum k aktivní účasti na konstrukci jejich smyslu, vytvářejí shodu nad jejich smyslem a umožňují převyprávět známé příběhy novými způsoby“.

Adkisson a Breivik své teroristické útoky odehráli v rámci narativního žánru, který Presser (2018, s. 86–103) nazývá jako *underdog story*. Jedná se o příběh à la souboj Davida s Goliášem: podceňovaný aktér, svým okolím vnímaný jako slabý, přemůže silného protivníka a tím odčiní velkou křivdu, jíž se tento protivník na něm provinil. Moc tohoto příběhu nepramení pouze z morální legitimizace jednání těch, kteří se sami pasovali do role *underdogs* – tedy do pozice těch, jimž bylo nespravedlivě ublíženo,

a tak mají veškeré právo domáhat se odškodění na strůjcích této nespravedlnosti, tj. padouších. Mocný je tento příběh také kvůli silným emocím, jež předestřenou vizi budoucího sjednání spravedlnosti navzdory všem překážkám doprovází – úzkost a pochybnosti o možnosti přemožení protivníka se mění v opojné pocity triumfalismu a zadostiučinění. Adkisson a Breivik chtěli podle svých slov ukázat světu, že je možné postavit se údajně přesile a v údajně zuřícím konfliktu o přežití západní civilizace zvítězit (Sandberg, 2013; Presser, 2012). Postavili se do role mučedníků, jejichž činy mají inspirovat druhé – obětování se a solidarita byly mobilizovány ve prospěch násilného jednání. Narativy vedoucí k násilí často staví na produkci patosu a vzrušení, neboť pomáhají interpretovat nepřijatelné jednání jako ospravedlnitelné, ba i žádoucí.

Typologie narativů: životní příběhy, příběhy o událostech, tropy

Narativní kriminologové a kriminoložky analyzují různé typy příběhů pachatelů. V této části bude představena Sandbergova (2016) typologie zahrnující životní narativy (*life-stories* nebo *self-narratives*), příběhy o událostech (*event-stories*) a tropy (*tropes*). Tyto narativy se liší nejen svým předmětem: vypráví se o celém životě nebo jen o jedné z mnoha prožitých epizod? Liší se také mírou zapojení zkoumajících do jejich rekonstrukce. Všechny však umožňují zjistit důležité věci ohledně páčání zločinu/újm a kontextu, v němž se odehrává. Životní příběhy stály u zrodu narativní kriminologie (srov. Presser, 2008; Maruna, 2001; Canter, 1994). Pozornost jim věnovaná byla motivována snahou o objasnění, jak ne/páčání zločinu a újmy souvisí se způsoby, jimiž jsou tyto příběhy konstruovány (Presser, 2012). Z toho důvodu budou tyto příběhy pojednány jako první.

Podle Barbary Czarniawské (2004, s. 3) stojí za vzestupem akademického zájmu o narativ v 80. letech 20. století rozšíření přesvědčení, že lze společenský a individuální život zkoumat jako narativní konstrukci. Tento pohled navazuje na dlouhodobě existující ponětí o tom, že samo napodobování okolního světa tento svět zároveň ovlivňuje. Podle Sandberga a Ugelvika (2016, s. 130) se s ním setkáváme již v Aristotelově *Poetice*, kde jsou lidé charakterizováni jako „zvířata vyprávějící příběhy“, jež přirozeně tíhnou k imitování událostí, tedy k jejich reprezentování mimo jiné formou příběhů. „Narativ imituje život, život imituje narativ,“ popsal tuto oboustrannou dynamiku Jerome Bruner (2004, s. 692), aby vztah mezi narativem a životem posléze vyjádřil takto:

[K]ulturně tvarované kognitivní a lingvistické procesy, které nás vedou při vyprávění životních narativů, časem dosáhnou síly strukturovat percepční zkušenost, organizovat paměť, segmentovat a účelově budovat samotné životní „události“. Autobiografickými příběhy, které o svém životě „vyprávíme“, se nakonec stáváme (ibid., s. 694, kurzíva původní).

Teze „žijeme podle příběhu, který o sobě vyprávíme“ se nachází v jádru teorie narativní identity, rozvíjené v psychologii osobnosti, kulturní sociologii, filozofii a dalších disciplínách. Podle Maruny a Liem (2021, s. 129) má tato teorie za to, že na otázku: „Kým jsem?“ odpovídá člověk formulováním a internalizováním příběhu, v němž se spojuje jeho minulost, současná situace a představy o budoucnosti do jednoho více či méně koherentního a smysluplného celku. Konstrukce tohoto příběhu probíhá po celý život. Dynamicky se proměňuje v závislosti na vnitřních a vnějších událostech do té míry, do jaké vyžadují určité vysvětlení: proč se mi děje, co se mi děje, a co to o mně říká? Životní příběhy poskytují základní interpretativní rámec pro zodpovídání takových otázek, které je vždy zasazeno do určitého sociokulturního kontextu. Životní příběhy jsou „psychosociálními konstrukcemi“ s kolektivním autorstvím, protože nevyhnutelně „reflektují kulturní hodnoty a normy, včetně předpokladů o genderu, rase a třídě“ (McAdams, 2001, s. 101). Zároveň jsou však tyto příběhy jedinečné přinejmenším v té míře, v jaké se lidé liší svými osobnostními charakteristikami.

Teorie narativní identity vysvětluje, jak životní příběhy ovlivňují lidské jednání. Příběhy nejen informují o tom, kým jsme, odkud jsme přišli a kam směřujeme, ale zároveň „organizují zkušenost, utváří emoce a (co je nejdůležitější) umožňují a navádějí k určitému jednání“ (Maruna & Liem, 2021, s. 129). Naše jednání neustále poměřujeme tím, jestli je v souladu s tím, za koho se máme: „Rozhodujeme se na základě svého já, které bylo vyčarováno jako hlavní hrdina v neustále se vyvíjejícím příběhu“ (Presser, 2009, s. 184). Proto také různí aktéři, od psychoterapeutů přes vězeňský personál až po samotné odsouzence, primárně usilují o změnu životního narativu v očekávání, že tato změna způsobí změnu ve vlastním jednání (srov. Colvin, 2015; Maruna, 2001). A jak už rovněž bylo výše řečeno, hlavním kritériem této změny není pravdivost příběhů ve smyslu korespondence s „objektivní“ realitou. „Příběhy, podle nichž žijeme“ (McAdams, 1993) mají charakter osobních mýtů, které jsou navíc jejich samotnému tvůrci neúplně a obtížně přístupné (viz Laws, 2022; Verde, 2020).

Nicméně narativní psychologie a její koncepce narativní identity představuje pouze jednu z inspirací narativní kriminologie. Spolu s ní identifikoval Sandberg (2013) jako hlavní přístupy ke studiu životních příběhů etnometodologii, francouzský strukturalismus a postmodernismus. Uvedené tradice se liší v tom, jak konceptualizují životní příběhy s ohledem na dva typy teoretických předpokladů. První se týká koncepce aktérů a jejich vyprávění: jsou vypravěči chápáni spíše jako strategičtí, aktivní a kreativní anebo spíše jako strukturně determinovaní? Druhý předpoklad souvisí s výzkumným zaměřením: jsou životní příběhy analyzovány jako koherentní a konzistentní útvary anebo jako útvary situačně a flexibilně utvářené s různými „já“ přicházejícími v úvahu? Každý přístup na výše uvedené otázky odpovídá jedinečným způsobem. Zatímco narativní psychologie přistupuje k narativu jako ke kognitivnímu procesu, jenž se odehrává v nitru člověka a tíhne k aktérské konstrukci jednoho koherentního já, na opačném konci stojí postmoderní přístupy vyznačující se diskurzivně produkovaným já, jež v principu existuje v množném čísle; je

fragmentované, závislé na mnoha různých, často rozporuplných narativech. Presser a Sandberg (2015a, s. 11) z této teoretické rozmanitosti vyvodili potřebu dialektického chápání životních příběhů jako *pokusů* aktérů o vytvoření koherentního narativu, které čerpají z široké palety kulturních narativů a diskurzů.

Jennifer Fleetwood (2016) toto pojetí narativu vyztužila jeho zakotvením v konceptu narativního habitu. Koncept habitu přejímá z reflexivní sociologie Pierra Bourdieu (Bourdieu & Wacquant, 1992), která je jejími stoupenci vnímána jako překonání tradičního sociologického dualismu mezi strukturou a aktérstvím. Bourdieu sice bere lidské jednání jako sociálně podmíněné, nicméně tato podmíněnost není chápána deterministicky, nýbrž dispozičně, tedy jako určitá tendence k určitému okruhu jednání. Aktér má tudíž kapacitu svobodně se rozhodovat, avšak pouze v parametrech vytyčených tělesně internalizovanými sociálními strukturami, které zároveň fungují jako principy poznávání a posuzování světa (kognice) a vlastního, praktického jednání. Bourdieu (1990, s. 53) tyto internalizované strukturující struktury, které vytvářejí určité dispozice či tendence k jednání, nazývá „habitus“.

Habitus je tedy určitou konceptualizací vlivu sociálního prostředí na lidské jednání: to, z jaké společenské pozice se na svět díváme, ovlivňuje způsoby, jimiž tomuto světu rozumíme a jak na základě toho jednáme. V hierarchicky uspořádaných společnostech je i toto rozumění poznamenáno nerovnými mocenskými vztahy. Co se považuje za zdravý rozum, nazývá Bourdieu (Bourdieu, 1980, s. 68–69; Bourdieu & Wacquant, 1992, s. 167–168) *doxa* a vysvětluje, že se nejedná než o efekt symbolické moci (Bourdieu, 1989), přispívající k tomu, že se na reprodukci společnosti a jejich jednotlivých částí – poli¹¹ – podílejí i ti, kteří v ní zaujímají podřadné postavení.

Narativní kriminologové a kriminoložky se mohou rozhodnout pro upřednostnění jedné z perspektiv – buď aktérské, spočívající ve zkoumání toho, čeho se pachatel snaží svým vyprávěním dosáhnout, nebo strukturní, zkoumající, jak určitý kontext podmiňuje, které narativy jsou pachatelům dostupné k vyprávění (Sandberg, 2010, s. 455). Koncept narativního habitu však umožňuje zohlednit obě perspektivy zároveň. Fleetwood (2016, s. 181) to přibližuje následovně:

Stejně jako Bourdieu chápe habitus jako internalizaci pozice jedince v poli, je narativní habitus internalizací narativní doxa, která je vlastní určitému poli, včetně slovní zásoby, narativních formátů, tropů, diskurzivních formátů a subjektivních pozic atd. Kreativita je možná v mezích předepsaných habitem. Narativní habitus strukturuje vyprávění jednotlivců a narativní identitu.

---

¹¹ Pole si lze představit jako malé světy, v nichž se aktéři snaží vydobýt uznání a jiné formy kapitálu. V tomto smyslu se v kriminologii hovoří například o pouličním poli (Sandberg & Fleetwood, 2017) nebo poli vyhazovačů (Kupka, Šmíd & Walach, 2018).

Nutno dodat, že jedinec nikdy není součástí, respektive nemá dlouhodobější zkušenost pouze s jedním polem. Sandberg (2009b; Sandberg & Pedersen, 2009) na základě svého výzkumu mezi norskými dealery ukázal, že při konstrukci své narativní identity používají dva hlavní diskurzy v závislosti na kontextu vyprávění. Na jedné straně využívají *gangsterský diskurz*, aby se prezentovali jako drsní hoši s řadou kriminálních i sexuálních úspěchů. Tato identita jim může zajistit určité výhody v pouličním poli, kdežto v jiném prostředí jsou s takovou sebe prezentací spojeny spíše negativní sankce. Při pracovním pohovoru nebo při kontaktu se sociálními pracovníky dává větší smysl využívat *diskurz útlaku*, který pracuje s prvky jako nezaměstnanost, rasismus, psychické problémy a minimum příležitostí k vedení „normálního“ života. Vypravěči tedy bývají spíše bilingvní, využívající různé diskurzy k tomu, aby v různých kontextech vyprávěli různé příběhy – respektive, jak tvrdí Fiona Brookman (2015, s. 230), multilingvní, protože jejich vyprávění je zasazeno do množství diskurzů, s nimiž se setkali.

Narativní habitus je tedy konstruován na základě pohybu v různých polích. Nejedná se však o přímočaře jednostranný proces, neboť sama struktura pole podléhá vývoji, což ovlivňuje strukturu habitu. Dynamika pole je charakterizovaná konfliktem, proměnami v konstelaci soupeřících sil a interakcemi s jinými poli – například pouliční pole je silně utvářeno vzájemným ovlivňováním s policejním polem (Shammas & Sandberg, 2016). Dynamika i stabilita pole jsou utvářeny různými praktikami, včetně vyprávění příběhů. Ty hrají důležitou roli zejména v situaci, týkají-li se událostí, které se vyskytují spíše výjimečně, a přitom jsou pro existenci pole zásadní. Takovými událostmi jsou například násilné střety, o nichž často a rádi mluví nejen zločinci (Sandberg, Tutenges & Copes, 2015), ale také policisté (van Hulst, 2020). Oba aktéři tím dávají najevo, jak smýšlejí o svém poli, tedy jako o sociálním prostoru, v němž nebezpečná akce hraje významnou roli při jeho reprodukci – a tím pádem také při reprodukci jejich pouliční/policejní identity.

Koncept narativního habitu má důležité implikace pro pojmání narativní identity. Zatímco narativní psychologie přistupuje k narativní identitě primárně jako k produktu aktérství, sociologická perspektiva narativního habitu akcentuje obrácený směr: narativní identita umožňuje aktérství (Fleetwood, 2016, s. 184). Jednáme na základě diskurzivně produkovaných identit – subjektivních pozic –, které ani tak nevytváříme, jako se s nimi identifikujeme, neboť zde byly již před námi. V různých polích existují různé diskurzy a subjektivní pozice. Tak jak se stáváme součástí určitých polí, utváří se i náš habitus a spolu s tím i okruh dostupných a přijatelných narativních identit, jejichž prostřednictvím můžeme jednat. Tento okruh pochopitelně neexistuje mimo procesy sociální nerovnosti a moci. Pro mladé muže z dělnických rodin znamená identifikování se s určitými identitami a jednání podle nich často to, že ve své společensky znevýhodněné pozici zůstanou (srov. Cohen, 1955; Willis, 1981).

Pro narativní psychologii i narativní habitus nicméně shodně platí, že z analytického hlediska existuje rozdíl mezi životními příběhy a ostatními příběhy, které o sobě vyprávíme druhým lidem (Maruna & Liem, 2021, s. 127). Životní příběh

se neustále vyvíjí a nikdy není plně dostupný ani svým „vlastníkům“. To však neznamená, že jej není možné studovat. K tomu slouží právě ony dílčí, při různých situacích vyprávěné příběhy. Sandberg (2016, s. 167) v tomto duchu rozumí životnímu narativu jako „sbírce příběhů o událostech, které zahrnují také mnoho tropů“. A přestože považuje za důležité zkoumat všechny tři typy, ve svém článku upozorňuje zejména na limity studia životních narativů. Jejich analýza je podle něj až příliš podřízená snaze o identifikování koherentní dějové linky a identity, což vede k přílišné redukci složitosti zkoumaných životů. Místo analytického konstruování jednoho hlavního narativu na základě pachatelem vyprávěného příběhu o svém životě se mohou narativní kriminologové a kriminoložky zabývat analýzou zbývajících dvou typů narativu: příběhů o událostech a tropů (viz také Georgakopoulou, 2020).

Příběhy o událostech bývají v textu snadno identifikovatelné, odpovídají co do rozsahu spíše omezeným a zřetelně ohraničeným pasážím. Zpravidla popisují konkrétní epizody vyprávěného života, jako jsou momenty, „kdy to všechno začalo“, případy násilné pomsty nebo body obratu („druhá šance“) (Sandberg, 2016, s. 161–163). Příběhy o událostech řadí Sandberg mezi v narativní kriminologii nejčastěji analyzované typy diskurzu, což odráží zájem jejich hlavních představitelů o funkci narativů v určitém sociálním a kulturním prostředí. Typicky se v tomto případě jedná o analýzy toho, jak určité příběhy přispívají k reprodukci pouliční kultury (Sandberg & Fleetwood, 2017; Fleetwood, 2016), policejní kultury (van Hulst, 2020) nebo prepperské či survivalistické kultury (Mills & Fleetwood, 2019). Sdílení příběhů mezi lidmi je sociální aktivitou, jež čerpá z určité (sub)kultury, a současně ji utváří.

Naopak za dosud nejméně zkoumaný typ narativu označuje Sandberg (2016, s. 157) tropy (*tropes*), jimiž rozumí „slova nebo fráze, které odkazují k dobře známému příběhu“. I když je status tropu jakožto příběhu sporný, autor jej považuje za zásadní typ dat pro sociologickou analýzu, neboť umožňují odhalit, co je ve společnosti či její části považováno za samozřejmé, a co je tudíž přijímáno jako dané. Analýza tropů tak může být považována za součást zkoumání toho, co Bourdieu (1977) nazývá doxou a Ernesto Laclau a Chantal Mouffe hegemonickým diskurzem (2014). Jako zvlášť mocnou neutralizační techniku v případě politického či ideologicky motivovaného násilí analyzovali tropy Sarah Colvin a Daniela PISOIU (2020). Tropy jako „klíšata“ (označení pro levicové punkery), „kamarád“ (jiný člen neonacistické subkultury) nebo „imigrant“ byly ultrapravicovými pachateli obvykle používány jako dostatečná vysvětlení vlastního jednání, tedy jako něco, co už není třeba dále rozvádět. To podle autorů poukazuje na jejich „vysokou toxicitu“ (ibid., s. 504) z hlediska vzniku násilí – potřebu explicitního narativu nahrazují jeho kondenzovaným symbolem.

Příkladem tropu z českého kontextu může být sousloví „Čapí hnízdo“. Většina obyvatel Česka patrně ví, že se jedná o odkaz na údajné dotační podvody firmy Farma Čapí hnízdo z roku 2008, vlastněné bývalým premiérem a kapitalistou Andrejem Babišem. Tento příběh o možném zneužití peněz z fondů Evropské unie však neexistuje v jedné podobě, lze jej vyprávět různými způsoby. Například se mohou

různí lidé lišit v tom, zda k nezákonnému jednání vůbec došlo, a jak úzce, pokud vůbec, s ním souvisí údajný únos Babišova syna. Současně neexistuje tento narativ izolovaně od širšího příběhu o „politikách, kteří se starají jen o svá koryta“, který může Čapímu hnízdu dávat konkrétní významy.

Uvedený rozbor ukazuje, že tropy vyžadují jistou míru zapojení a znalostí na straně publika: „Celý narativ není v textu, nýbrž je produkován posluchačem v dialogickém procesu konstrukce významu“ (Sandberg, 2016, s. 167). Je výzkumníkovým úkolem rekonstruovat tento příběh na základě svých širších kulturních znalostí. Pokud to nebude dělat, hrozí podle Sandberga, že zůstanou opomenuty ty vůbec společensky nejvlivnější příběhy. Tím se dostáváme k posledním dvěma tématům článku, jimiž je moc a koprodukována povaha narativu.

Narativ, moc a sociální nerovnost

Analýza příběhů je nerozlučně spjata s analýzou mocenských vztahů a sociálních nerovností (Fleetwood et al., 2019, s. 15–16; Presser & Sandberg, 2019). To, které příběhy bývají často a veřejně vyprávěny a které jsou naopak ignorovány, marginalizovány či zakazovány, lze pojímat jako funkci mocenské asymetrie, reflektující nerovnou distribuci zdrojů ve společnosti. Ticho doprovázející tropy nemusí být pouze výrazem neochoty vyprávět zase ten stejný příběh, ale může být spíše důsledkem útlaku – spíše umlčením než tichem. Podle Presser (2018) má narativ značný potenciál pro politickou komunikaci, mobilizaci a útisk některých společenských skupin, jsou-li ideologicky konstruovány jako nepřátelské a nebezpečné (srov. Presser, 2012). Systémy útlaku jsou tedy také narativně konstruované, přičemž „narativy utlačovaných mohou hegemonické chápání světa podvracet“ (Presser & Sandberg, 2015a, s. 15).

Klíčovým pojmem, který je rozvíjen napříč disciplínami, je narativní rezistence (Plummer, 2019; Canham & Malose, 2017; McKenzie-Mohr & LaFrance, 2017). V narativní kriminologii je tento koncept využíván k analýze příběhů, které problematizují dominantní narativy (*master narratives*) (srov. Ellefsen & Sandberg, 2022, s. 2604; Joosse, 2021). Sandberg a Colvin (2020) v tomto ohledu – a v návaznosti na Kena Plummera (2019) – rozlišují mezi kontranarativy (*counter-narratives*) a vyjednanými narativy (*negotiated narratives*). Ty první se snaží zpochybnit celý diskurzivní řád, jenž je produkován dominantními narativy, zatímco ty druhé vyjadřují dílčí odpor vůči tomuto řádu, tj. nezpochybňují jej jako celek. Příkladem vyjednaných příběhů může být Sandbergem a Colvin uváděný přístup mladých norských muslimů k trestům předepisovaným právem šaría. Existence těchto trestů není ve vyjednaných příbězích zpochybňována, ale spíše je snižována jejich relevance s poukazem na to, že v dnešní době již nemají ve společnosti místo, případně že jejich uložení je závislé na tak obtížně splnitelných podmínkách, že k němu může dojít pouze výjimečně. Kontranarativy naproti tomu odporují dominantnímu příběhu o islámu

jako nebezpečném náboženství, které je v rozporu s liberálnědemokratickým zřízením. Kriminogenost tohoto narativu se přitom projevuje nejen na subkulturní úrovni islamistů z Islámského státu nebo Al-Káidy, ale také v kontextu předsudečných trestných činů páchaných příslušníky majority na lidech považovaných za muslimy (srov. Sandberg & Andersen, 2019).

Podle Presser a Sandberga (2019, s. 137) je výzkum narativů oponujících dominantním příběhům a diskurzům obecně motivován cílem osvětlit jejich roli v zamezování vzniku kriminálního a ubližujícího jednání. Narativní rezistence je zkoumána v kontextu politického násilí, přičemž, jak ukazuje výše uvedený příklad, zdůrazňuje aktivní podíl lidí, kteří nepáchají násilí, na prevenci terorismu a extremismu. Jelikož tito lidé bývají konstruováni dominantními narativy jako přinejmenším „podezřelí“ a skrze subkulturní narativy se je extremisté pokoušejí rekrutovat, sami si vynalézají určité formy odporu. Na to poukázal již výzkum mezi Kanaďany původem ze Somálska (Joosse, Bucerius & Thomas, 2015, s. 814), podle něhož jsou zdrojem těch nejmocnějších narativů, z hlediska odporu vůči radikalizaci, právě samotné skupiny, které čelí snahám o radikalizaci svých členů. Součástí narativněkriminologického výzkumu tedy není pouze „promlouvání se“ ke zločinu a „vymlouvání se“ z něj, ale také „odmlouvání“ (*talking back*) uplatňované vůči těm, kteří se snaží jiné k páchání zločinu zmobilizovat.

Nerovné mocenské vztahy, podmiňující existenci narativní rezistence, se však projevují i na politicky méně explicitní rovině. Týká se to především výzkumu zkušeností s uvězněním a se stigmatem vázajícím se k identitě bývalého vězně (Colvin, 2022, 2017; Warr, 2020; Stone, 2016; Ugelvik, 2014). Podle Colvin (2022, 2017) patří lidé se zkušeností s pobytem za mřížemi mezi ty autory, jejichž vyprávění veřejnost příliš nenaslouchá. Přitom je jejich zkušenost – ve většině případů zkušenost se sociální marginalizací – staví do pozice, z níž mohou leccos nabídnout, pokud jde o reflexi fungování společnosti, jíž jsou součástí. Ignorování těchto příběhů je pochopitelné do té míry, do jaké je jejich poslouchání pro obecnost náročné. Jedním z důvodů jsou časté zkušenosti s napadáním, ať už v dětství, nebo ve vězení. Status „zločinec“ představuje stigmatizující označení ve dvou ohledech: nejenže jedince diskredituje v konvenčních sociálních vztazích, ale současně narušuje jeho narativní identitu jako v zásadě dobrého, morálního aktéra. Jedním ze způsobů, jak tomu čelit, je zdůrazňování konvenčních rolí, jako je například rodičovství. Rebecca Stone (2016) poukázala na to, jak desistující ženy aktivně reagují na dominantní narativy o špatných rodičovských kompetencích lidí užívajících návykové dávky vyprávěním příběhů o svých minulých činech, které je naopak ukazují jako dobré matky (srov. Easterling, Feldmeyer & Presser, 2019).

Vyjednávání významu, určované nerovnými mocenskými vztahy, je ostatně charakteristické pro oblast penální politiky a trestněprávního systému. To, jaké jednání či zdržení se jednání je prohlášeno za trestné, za jakých historických okolností a s jakými sociálními důsledky pro všechny zúčastněné, neexistuje ve vakuu. Vždy se jedná o průběžně ustavovaný výsledek střetu různě mocných sociálních skupin

(Michalowski, 2016). Na zkušenosti s vymáháním zákona během nedávné koronavirové pandemie v Mexiku to ukázali Sandberg a Gustavo Fondevila (2022). Podle nich pandemií vyvolaná společenská krize způsobila krizi také v relativně většinové shodě nad tím, co je státem a veřejností považováno za kriminální; jestliže je příběh zločinu příběhem s otevřeným koncem, během pandemické krize se otevřel ještě o něco více.

Dominantní příběhy o pandemii do jisté míry využívaly apokalyptické rámování (Smith, 2005), aby ospravedlnily protipandemická opatření, zasahující do práv a svobod občanů. Současně pomohly aktivovat nové formy kriminality na úrovni jak státní definice, tak vlastního jednání (Sandberg & Fondevila, 2022). Některé byly v souladu s dominantním narativem: požadavek na omezení mobility někteří interpretovali jako pobídku k vlastní účasti na blokádě silniční dopravy se zbraní v ruce. Jiné byly naopak motivovány vyjednanými narativy - například zdravotníci, kteří byli v dominantním narativu hrdinnou oporou zvládnutí pandemie, byli napadáni jako „roznašeči nákazy“. Kontranarativy odmítaly rámování koronavirové pandemie jako výjimečné události („normální chřipka“), případně využívaly různé konspirativní zápletky („spiknutí mocných“). To některé motivovalo k aktivnímu odporu, od odmítání nošení roušek po útoky na nemocnice, kde údajně probíhaly pokusy o likvidaci pacientů. Přestože některé výše citované formy narativní rezistence mohou být náchylné k romantizování rezistujících, Sandberg a Fondevila (2022, s. 228) upozorňují, že „odpor sám o sobě nemá žádnou morální hodnotu, [...] kontranarativy mohou také působit újmu“ (srov. Tutenges & Sandberg, 2022).

Výzkumný kontext a interakce

Vyprávění příběhů je sociální aktivitou. Nejenže, jak už bylo vícekrát řečeno, je okruh vyprávěných narativů a při jejich konstrukci používaných kulturních zdrojů omezený společenskou pozicí (makroúroveň) a zkušeností s různými společenskými poli (mezoúroveň). Své konkrétní podoby nabývá narativ vždy v interakci s určitými posluchači, včetně těch, které si vypravěč při vyprávění narativu představuje. Vyprávění příběhu je reflexivní praxe, prostoupená různými více či méně artikulovanými očekáváními (van Hulst, 2020, s. 105–106). To má specifické důsledky pro narativněkriminologický výzkum zejména tehdy, pokud je při konstrukci dat používán rozhovor. Obecně platí, že narativ vyprávějících je utvářen v rámci výzkumného procesu zkoumajícími, a „pokud ne během rozhovoru, pak určitě později v procesu analýzy dat“ (Presser & Sandberg, 2015a, s. 14). Jako zkoumající nejsme tedy „jen pasivními spotřebiteli příběhů; s příběhy interagujeme a nějak na nás působí“ (Sandberg & Ugelvik, 2016, s. 130), stejně jako i my aktivně působíme na ty, s nimiž výzkum realizujeme (Wesely, 2018). Z toho důvodu je nezbytné zohlednit výzkumný rozhovor jako kontext svého druhu (mikroúroveň), v němž dochází

k utváření výzkumných dat, a tedy i závěrů z jejich analýzy vyvozovaných (Presser, 2012, s. 16).

Nejprve k očekávání pachatelů a jejich přístupu k výzkumnému rozhovoru. Přestože ani to neplatí všeobecně, páchaní zločinu a ubližování druhým bývá společensky vnímáno jako nemorální a je v různé míře stigmatizováno. Presser (2010, s. 435–436) v tomto ohledu popsala svou zkušenost s prováděním rozhovorů tak, že bylo mnohem jednodušší mluvit o kriminálním jednání s těmi, kteří tak byli klasifikováni státem. Rozhovor dává informantům příležitost se vůči tomu vymezit, uvést některé věci na „pravou“ míru, vysvětlit své problematické jednání a tím se obhájit jako ve své podstatě dobrý člověk (Presser, 2008, 2004).¹² Někteří odsouzení ostatně již svou samotnou účast na výzkumném rozhovoru prezentují jako potvrzení této své konstrukce toho, jací *doopravdy* jsou (Presser & Sandberg, 2015c, s. 96). Naproti tomu lidé, kteří s nálepkou „zločinec“ nežijí, mívají potíže s vyprávěním příběhů o svém protizákonném jednání či újmě, kterou jiným způsobili. Svou roli sehrává strach z morálního odsouzení posluchačem, ale také to, že ubližování druhým může být traumatizující i pro jeho samotné původce.

Předchozí zkušenost s orgány trestněprávní kontroly se navíc může pozitivně projevit na ochotě vyprávět o zločinech tak, že pachatel již byl vícekrát dotazován na toto své jednání, a může se tedy opřít o určité zkušenosti.¹³ Trestní řízení si lze představit jako bojiště, na němž se různé strany snaží prosadit své příběhy jako nejvěrnější reprezentaci minulých událostí (Althoff, Dollinger & Schmidt, 2020a; Bamberg & Wipff, 2020). Státní žalobce vypráví příběh, ve kterém je obžalovaný vinným ze spáchání trestného činu. Smyslem narativu obžalovaného často bývá poukázání na svou nevinu, ať už v plném, nebo částečném rozsahu. Soud je instancí rozhodující o pravdivosti vyprávěných příběhů, přičemž bere v potaz, že jsou tyto příběhy vyprávěny účelově, čehož součástí je velmi stylizovaná reprezentace osobnosti obžalovaného a jeho činů. Toto si zase velmi dobře uvědomují oba vypravěči, a tak se své příběhy snaží přizpůsobit kritériím, o nichž si myslí, že se jimi soud bude řídit. Účastníci trestního řízení tedy vyprávějí své příběhy za konkrétním účelem – přesvědčit soud o pravdivostní hodnotě své narativní konstrukce.

Pozice soudu jako narativního arbitra vrací tento výklad zpět k problému moci. Bambergova a Wipffova (2020) studie pracuje s konceptualizací dominantního narativu, která akcentuje východiska v něm obsažená a především schopnost je prosadit i do opozičních narativů. Jinými slovy, tato, slovy autorů, ilokuční síla vymezuje zároveň diskurzivní podmínky (*background assumptions*), které musejí být účastníky respektovány, jinak nebudou jejich příběhy považovány za smysluplné. Soud předpokládá, že lidé jsou v konečném důsledku zodpovědní za své činy,

---

¹² V podobném duchu popsala Natálie Otto (2020, s. 709), jak násilné pachatelky z Brazílie v rozhovorech s ní často samy od sebe začaly vyprávět o událostech, které vedly k jejich uvěznění.

¹³ Totéž může platit pro vyprávění příběhů o svém životě v jiných institucionálních kontextech, jako jsou například ambulantní terapeutické služby (viz Mullins & Kirkwood, 2001).

pachatelé kriminality jsou zcela odlišní od „normálních“, zákon dodržujících občanů a že kontext pachatelova jednání lze brát v úvahu jen v míře vymezené tzv. polehčujícími okolnostmi. Obžalovaní, mají-li zabránit odsuzujícímu rozsudku, jsou proto nuceni sestrojít příběh, v němž svou aktérskou roli co nejvíce omezí, vykreslí sami sebe jako součást kolektivu běžných občanů a své jednání zasadí do takových společenských podmínek, jejichž optikou se bude jejich jednání jevit jako co nejvíce pochopitelné.

Narativní zkušenost získaná během soudního líčení a v jiných kontextech, kde vypravěč čelí mocenské asymetrii, se pochopitelně může promítat do podoby výzkumného rozhovoru. Příběhy vyprávěné zkoumajícím mohou být silně motivovány snahou tuto asymetrii zvrátit ve vypravěčův prospěch. Vliv mocenských vztahů na rozhovor podrobně analyzovala Presser (2005) ve své studii o provádění rozhovorů s násilnými pachateli ve vězení. Poukázala na to, že někteří účastníci využívali rozhovor jako platformu pro performování genderových identit, a to jak ve vztahu vůči státu, který jejich maskulinitu zpochybnil tím, že je uvěznil, tak ve vztahu k ní jako výzkumnici-ženě. Někteří se stavěli do role ochránce, jiní si z ní činili objekt sexuálních fantazií. O sexismu a paternalismu v kontaktu s některými vězni v Norsku informovala také Dorina Damsa, která to vnímala jako součást testování své výzkumné osobnosti a zároveň jako reprodukci genderových hierarchií na základě stereotypů machistického, životem protřelého mužem a nevinné nezkušené ženy. V tom se její zkušenost zásadně odlišovala od Ugelvikovy zkušenosti s výzkumným pobytem v téže věznici (Damsa & Ugelvik, 2017, s. 5–6).

Způsoby, jimiž zkoumající ovlivňují dynamiku a podobu rozhovoru se zkoumanými, byly zatím zkoumány spíše výjimečně. Ve své pozoruhodné studii Jennifer Wesely (2018) analyzovala, jak na její krátké příběhy reagovaly její komunikační partnerky, bývalé pachatelky z jihovýchodu USA. Konkrétně se zaměřila na dva typy narativů, které v kvalitativním rozhovoru spoluvytvářely její identitu výzkumnice: v jednom vystupovala z pozice odborné autority, aby, dle vlastních slov, především validovala zkušenosti nebo emoce svých informantek. Druhým typem krátkých příběhů se pokoušela své informantky emočně podpořit, někdy humorem, jindy radou či podporou otevřeného projevovalí emocí. Reakce byly velmi rozmanité, od sotva rozpoznatelných po zcela zjevné. Někdy účastnice rozhovoru přijaly nabízenou výzkumnicí konstruovanou identitu, takže se například ztotožnily s její expertizou. Jindy ji naopak explicitně odmítly nebo ji přešly zdánlivě bez povšimnutí. Každopádně studie ukazuje, jak zkoumající utváří průběh rozhovoru, aniž by to však vždy znamenalo jeho ovládnutí.

Závěr

Tato přehledová studie si kladla za cíl představit hlavní koncepty a východiska narativní kriminologie. Ačkoli byla narativní kriminologie jakožto svébytný přístup

ke studiu páchaní zločinu a újmy a souvisejících aktivit formulována teprve nedávno, v posledních deseti letech si získala množství stoupců a počet publikací významně vzrostl. Z toho důvodu se tato studie soustředila na výzkum pachatelů, včetně desistujících pachatelů, a lidí, kteří se kriminálnímu či ubližujícímu jednání různě vzpírají. Ostatní výzkumné směry, např. narativní trestní justice (Barrera, 2019) a narativní viktimologie (Pemberton, Mulder & Aarten, 2021), či specifická témata jako role narativu v pouliční kultuře (Sandberg & Fleetwood, 2017) nebo produkce symbolických hranic v kontextu užívání drog (Copes, 2016) mohou být představeny v samostatných studiích.

Cíle studie bylo dosaženo v pěti sekcích. Nejprve byl definován narativ jako typ diskurzu, který selektivně čerpá z lidské zkušenosti a který chronologicky a kauzálně propojuje určité události do jednoho smysluplného celku s určitým morálním sdělením. Narativní kriminologové a kriminoložky přistupují k narativu konstitutivně, tzn., že jej chápou jako specifickou sílu utvářející sociální a kulturní realitu. Především je zajímavá, jak příběhy motivují ke zločinnému či ubližujícímu jednání. V tomto ohledu byly popsány tři často se vzájemně prolínající mechanismy: na základě narativu (příběhy pomáhají interpretovat (rámovat) svět a naše místo v něm určitým způsobem, což činí některé formy jednání smysluplnější než druhé); kvůli narativu (aktéři si slibují od přehrání příběhu, s nímž se ztotožnili, různé odměny); a silné emoční účinky narativu (některé příběhy, zvláště ty vyžadující naši aktivní interpretační účast, jsou s to nás natolik pohltit, že to ovlivňuje naše kognitivní schopnosti).

Typologie v narativní kriminologii běžně zkoumaných narativů zahrnuje životní příběhy (příběhy, které jsou vyprávěny o celém dosavadním životě), příběhy o událostech (příběhy zaměřující se na jednotlivé epizody, které vypravěč zažil, byl jich svědkem nebo o nich slyšel) a tropy (slova či sousloví odkazující k všeobecně známým příběhům). Tyto narativy se liší nejen svým zaměřením, ale také způsoby a mírou zapojení posluchačů do jejich rekonstrukce. Smysl narativu nikdy nespočívá pouze v něm samotném, respektive v intenci vypravěče; vždy poskytuje určitý prostor pro interpretaci, a tedy aktivní účast publika na produkci významu.

Životní příběhy pojmají narativní kriminologové a kriminoložky v souladu s koncepcí narativního habitu (Fleetwood, 2016) jako podmíněné internalizovanými sociálními strukturami, které omezují, jaké narativy mohou být vyprávěny jakými aktéry – stále zde tudíž existuje prostor pro spontánnost, kreativitu a strategii. Zásadním tématem výzkumu životních narativů je narativní identita, tedy to, jakým způsobem životní příběhy reprezentují své vypravěče a další zahrnuté postavy. Výzkum příběhů o událostech mimo jiné zjistil, že příběhy jsou klíčovou složkou různých subkultur či polí; jejich vyprávění pomáhá tyto struktury reprodukovat a společně s nimi i různé identity, subjektové pozice, s nimiž se mohou účastníci identifikovat a podle nich jednat. Analýza tropů umožňuje odhalit, jaké příběhy jsou v určitých kontextech považovány za samozřejmé, a tudíž mají největší vliv.

Mocenské vztahy a sociální nerovnosti určují, které příběhy jsou široce sdíleny a které jsou naopak marginalizovány, ignorovány či zakazovány. V narativní kriminologii bylo provedeno množství studií narativní rezistence; společně upozorňují na existenci dominantních narativů, které utvářejí většinové mínění, stejně jako na možnost, že nadvláda určitých narativů bude zpochybněna jinými narativy. Specifickou roli v tom hrají příběhy stigmatizovaných skupin, jako jsou v západním kontextu muslimové a (nejen v tomto kontextu) vězni. Uvalení stigmatu „zločinec“ ze strany státu je jedním z důvodů, proč se někteří rozhodnou sepsat příběh o svém životě.

Sociokulturní podmíněnost narativu se projevuje také na úrovni výzkumného kontextu, respektive v interakci mezi tazatelem/posluchačem a komunikačním partnerem/vypravěčem. Obě zúčastněné strany mají od rozhovoru svá očekávání; odsouzení pachatelé jej mohou vnímat jako příležitost, jak své jednání vysvětlit a obhájit sebe sama jakožto morálního aktéra. Současně bývá rozhovor poznamenán mocenskými nerovnostmi. V kriminologickém výzkumu bývají komunikační partneři často společensky znevýhodněni oproti zkoumajícím. V rozhovorech se mohou tuto nerovnost snažit překonat. Vzhledem ke koprodukované stránce narativu je důležité reflektovat vliv kontextu a osobnosti zkoumajících na vyprávěný narativ.

V Česku a obecně ve střední a východní Evropě zatím narativní kriminologie zůstává převážně opomíjena. Přitom výzkum realizovaný v postsocialistickém kontextu může její poznatky určitě obohatit. Historická zkušenost se společenskou transformací a rozšířené využívání kategorie zločinu k interpretování této zkušenosti jsou jedním ze směrů, jimiž se mohou výzkumníci a výzkumnice vydat. Podobně jako Colvin (2022) mohou tuto změnu analyzovat z perspektivy osob vězněných před změnou režimu a po něm. Prostor však nepochybně existuje i pro výzkum aktuálních, z kriminologického pohledu spíše stálých témat, jako je páčání majetkové nebo násilné kriminality, výroba a distribuce drog nebo sexuálního násilí. Jako data nemusejí být využity pouze soudní spisy nebo rozhovory. Výzkumnou příležitost nabízejí také podcasty, z nichž lze uvést např. Hranice násilí prezentující příběhy sexuálně napadených Hranice násilí (Zabloudivová, 2022), Akci olej popisující stíhání daňových úniků na příběhu odsouzeného muže (Jensen & Vlasatá, 2021), České podsvětí rekapitulující významné zločinné události po roce 1989 (Klíma & Miklica, 2020) nebo Matematiku zločinu, která se zabývá rolí soudních znalců v trestním řízení (Sodomková & Jensen, 2018).

VÁCLAV WALACH je výzkumným pracovníkem katedry antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Ve svém výzkumu se věnuje otázkám kriminality, bezpečnosti a sociálního vyloučení.

Literatura

- Althoff, M., Dollinger, B., & Schmidt, H. (2020a). Fighting for the “right” narrative: Introduction to conflicting narratives of crime and punishment. In: M. Althoff, B. Dollinger, H. Schmidt (Eds.), *Conflicting narratives of crime and punishment* (pp. 1–20). Cham: Palgrave Macmillan.
- Althoff, M., Dollinger, B., & Schmidt, H. (2020b). *Conflicting narratives of crime and punishment*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Bamberg, M., & Wipff, Z. (2020). Counter-narratives of crime and punishment. In: M. Althoff, B. Dollinger, H. Schmidt (Eds.), *Conflicting narratives of crime and punishment* (pp. 23–41). Cham: Palgrave Macmillan.
- Barrera, D. J. S. (2019). Narrative criminal justice. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 58, 35–43.
- Barthes, R. (2002). Úvod do strukturální analýzy vyprávění. In: P. Kylvoušek (Ed.), *Znak, struktura, vyprávění. Výbor z prací francouzského strukturalismu* (pp. 9–43). Brno: Host.
- Bennett, J. (1981). *Oral history and delinquency: The rhetoric of criminology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7(1): 14–25.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Redwood City: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Oxford: Polity Press.
- Boonzaier, F. (2019). Researching sex work: Doing decolonial, intersectional narrative analysis. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 473–497). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Bringedal Houge, A. (2019). Narrative expressivism: A criminological approach to the expressive function of international criminal justice. *Criminology & Criminal Justice*, 19(3), 277–293.
- Brisman, A. (2017). On narrative and green cultural criminology. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 6(2), 64–77.
- Brookman, F. (2015). The shifting narratives of violent offenders. In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 207–234). New York: New York University Press.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Bruner, J. (2004). Life as narrative. *Social Research*, 71(3), 691–710.
- Canham, H., & Malose, L. (2017). Narratives of everyday resistance from the margins. *Psychology in Society*, 55, 3–13.
- Canter, D. (1994). *Criminal shadows: Inside the mind of the serial killer*. London: HarperCollins.

- Canter, D., & Youngs, D. (2012). Narratives of criminal action and forensic psychology. *Legal and Criminological Psychology, 17*(2), 262–275.
- Canter, D., Youngs, D., & Rowlands, D. (2019). Revealing criminal narratives: The Narrative Roles Questionnaire (NRQ) and the Life As A Film (LAAF) procedure. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 349–370). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Capus, N., & Grisot, C. (2022). Ghostwriters of crime narratives: Constructing the story by referring to intercept interpreters' contributions in criminal case files. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, online first.
- Ceretti, A., & Natali, L. (2022). Exploring violent cosmologies from a “radical interactionist” approach. *Critical Criminology, 30*(2), 245–266.
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Glencoe: Free Press of Glencoe.
- Colvin, S. (2015). Why should criminology care about literary fiction? Literature, life narratives and telling untellable stories. *Punishment & Society, 17*(2), 211–229.
- Colvin, S. (2017). *Unerhört? Prisoner narratives as unlistened-to stories (and some reflections on the picaresque)*. *The Modern Language Review, 112*(2), 440–458.
- Colvin, S. (2022). *Shadowland: The story of Germany told by its prisoners*. London: Reaktion Books.
- Colvin, S., & Pisoiu, D. (2020). When being bad is good? Bringing neutralization theory to subcultural narratives of right-wing violence. *Studies in Conflict & Terrorism, 43*(6), 493–508.
- Copeland, S. (2019). Telling stories of terrorism: a framework for applying narrative approaches to the study of militant's self-accounts. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 11*(3), 232–253.
- Copes, H. (2016). A narrative approach to studying symbolic boundaries among drug users: A qualitative meta-synthesis. *Crime, Media, Culture: An International Journal, 2*(2), 193–213.
- Copes, H., Hochstetler, A., & Ragland, J. (2019). The stories in images: The value of the visual for narrative criminology. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 179–200). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Dahl, S. L., & Sandberg, S. (2015). Female cannabis users and new masculinities: The gendering of cannabis use. *Sociology, 49*(4), 696–711.
- Damsa, D., & Ugelvik, T. (2017). A difference that makes a difference? Reflexivity and researcher effects in an all-foreign prison. *International Journal of Qualitative Methods, 16*(1), 160940691771313.
- DeValiant, G., McGrath, L., & Kougiali, Z. (2020). Through the prison walls: Using published poetry to explore current UK prisoners' narratives of past, present and future selves. *Qualitative Research in Psychology, 17*(2), 240–257.
- Dickinson, T., & Wright, R. (2017). The funny side of drug dealing: Risk, humor, and narrative identity. *Criminology, 55*(3), 691–720.

- Dollinger, B. (2018). Subjects in criminality discourse: On the narrative positioning of young defendants. *Punishment & Society*, 20(4), 477–497.
- Dollinger, B. (2019). *Changing narratives of youth crime. From social causes to threats to the social*. London: Routledge.
- Dyrvig Henriksen, T., Andersen, D., & Presser, L. (2020). “Not a real prostitute”: Narrative imagination, social policy, and care for men who sell sex. *Sexuality Research and Social Policy*, 17(3), 442–453.
- Easterling, B. A., Feldmeyer, B., & Presser, L. (2019). Narrating mother identities from prison. *Feminist Criminology*, 14(5), 519–539.
- Ellefsen, R., & Sandberg, S. (2022). A repertoire of everyday resistance: Young Muslims’ responses to anti-Muslim hostility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2601–2619.
- Fleetwood, S. (2015). A narrative approach to women's lawbreaking. *Feminist Criminology*, 10(4), 368–388.
- Fleetwood, J. (2016). Narrative habitus: Thinking through structure/agency in the narratives of offenders. *Crime Media Culture: An International Journal*, 12(2), 173–192.
- Fleetwood, J., Presser, L., Sandberg, S., & Ugelvik, T. (Eds.) (2019). *The Emerald handbook of narrative criminology*. Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Grundetjern, H., & Miller, J. (2019). “It’s not just the drugs that are difficult to quit: Women’s drug dealing as a source of empowerment and its implications for crime persistence. *The British Journal of Criminology*, 59(2), 416–434.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2008). Narrative ethnography. In: S. Nagy Hesse-Biber, P. Leavy (Eds.), *Handbook of emergent methods* (pp. 241–264). New York: The Guilford Press.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2009). *Analyzing narrative reality*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Gyollai, D. (2022). Border control reinterpreted: Collective memory and the narrative self. *Critical Criminology*, 30(4), 931–945.
- Hájek, M. (2014). *Čtenář a stroj. Vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hammersvik, E. (2018). Making sense of “helping friends”: “Flexing” motivational accounts of cannabis growing. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(1), 88–112.
- Halsey, M. (2017). Narrative criminology. In A. Deckert, R. Sarre (Eds.), *The Palgrave handbook of Australian and New Zealand criminology, crime and justice* (pp. 633–646). Cham: Palgrave Macmillan.
- Hearty, K. (2021). Bringing narrative victimology to transitional justice: Blame, victimhood and life stories of wrongful conviction. *European Journal of Criminology*, online first.
- Hourigan, K. L. (2019). Narrative victimology: Speaker, audience, timing. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 259–277). Bingley: Emerald Publishing Limited.

- Ioannou, M., Canter, D. V., & Youngs, D. E. (2017). Criminal narrative experience: Relating emotions to offence narrative roles during crime commission. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(14), 1531–1553.
- Ioannou, M., Canter, D. V., Youngs, D. E., & Synnott, J. (2015). Offenders' crime narratives across different types of crimes. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 15(5), 383–400.
- Jackson-Jacobs, C. (2004). Taking a beating: The narrative gratifications of fighting as an underdog. In: J. Ferrell, K. Hayward, W. Morrison, M. Presdee (Eds.), *Cultural criminology unleashed* (pp. 231-244). London: The GlassHouse Press.
- Jensen, B., & Vlasatá, Z. (2021). Akce olej. Deník Referendum. Dostupné na adrese: <https://denikreferendum.cz/akceolej>.
- Joose, P. (2021). Narratives of rebellion. *European Journal of Criminology*, 18(5) 735–754.
- Joose, P., Bucerius, S. M., & Thompson, S. K. (2015). Narratives and counternarratives: Somali-Canadians on recruitment as foreign fighters to Al-Shabaab. *The British Journal of Criminology*, 55(4), 811–832.
- Keeton, R. M. (2015). „The race of pale men should increase and multiply“: Religious narratives and Indian removal. In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 125–149). New York: New York University Press.
- Klíma, J., & Miklica, A. (2020). České podsvětí. *Seznam Zprávy*. Dostupné na adrese: <https://www.seznamzpravy.cz/sekce/audio-podcast-ceske-podsveti-296>.
- Kupka, P., Šmíd, T., & Walach, V. (2018). 'I'd say it's around me': Introducing field analysis into bouncer ethnography – the case of a Czech city. *European Journal of Criminology*, 15(3), 364–382.
- Labov, W. (1972). *Language in the inner city: Studies in the Black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2014). *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha: Karolinum.
- Lauger, T. R. (2014). Violent stories: Personal narratives, street socialization, and the negotiation of street culture among street-oriented youth. *Criminal Justice Review*, 39(2), 182–200.
- Laws, B. (2022). Reimagining 'the self' in criminology: Transcendence, unconscious States and the limits of narrative criminology. *Theoretical Criminology*, 26(3), 475–493.
- Liem, M., & Richardson, N. J. (2014). The role of transformation narratives in desistance among released lifers. *Criminal Justice and Behavior*, 41(6), 692–712.
- Lynn, V. (2022). Eliciting selves: Narrating collective redemption through historical representation. *Critical Criminology*, 30(4), 843–860.
- Maruna, S. (2001). *Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Maruna, S., & Ramsden, D. (2004). Living to tell the tale: Redemption narratives, shame management, and offender rehabilitation. In: A. Lieblich, D. P. McAdams, & R. Josselson (Eds.), *Healing plots: The narrative basis of psychotherapy* (pp. 129–149). Washington, DC: American Psychological Association.
- Maruna, S., & Liem, M. (2021). Where is this story going? A critical analysis of the emerging field of narrative criminology. *Annual Review of Criminology*, 4, 125–146.
- Maruna, S., & Matravers, A. (2007). N = 1. Criminology and the person. *Theoretical Criminology*, 11(4), 427–442.
- McAdams, D. P. (1993). *The stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York: Morrow.
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100–122.
- McGregor, R. (2021). *A criminology of narrative fiction*. Bristol: Bristol University Press.
- McKenzie-Mohr, S., & Lafrance, M. N. (2017). Narrative resistance in social work research and practice: Counter-storying in the pursuit of social justice. *Qualitative Social Work*, 16(2), 189–205.
- Merton, R. K. (1995). The Thomas theorem and the Matthew effect. *Social Forces*, 74(2), 379–422.
- Michalowski, R. A. (2016). What is crime?. *Critical Criminology*, 24(2), 181–199.
- Miller, J., Carbone-Lopez, K., & Gunderman, M. V. (2015). Gendered narratives of self, addiction, and recovery among women methamphetamine users. In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 69–95). New York: New York University Press.
- Mullins, K., & Kirkwood, S. (2021). Co-authoring desistance narratives: Analysing interactions in groupwork for addressing sexual offending. *Criminology & Criminal Justice*, 21(3), 316–333
- O'Connor, P. E. (2015). Telling moments: Narrative hot spots in accounts of criminal acts. In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 174–203). New York: New York University Press.
- Offit, A. (2019). Storied justice: The narrative strategies of US Federal Prosecutors. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 45–62). Bingley: Emerald.
- Olson, G. (2014). Narration and Narrative in Legal Discourse. In: P. Hühn, J. C. Meister, J. Pier, W. Schmid (Eds.), *Handbook of narratology*. (pp. 371–383). 2nd edition. Berlin: De Gruyter.
- Otto, N. (2020). 'I did what I had to do': Loyalty and sacrifice in girls' narratives of homicide in Southern Brazil. *The British Journal of Criminology*, 60(3), 703–721.
- Pedersen, F. P., Ingebrigsten, I., & Gephart, E. (Eds.). (2021). *Narratives in the criminal process*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Pedersen, W., Tutenges, S., & Sandberg, S. (2017). The pleasures of drunken one-night stands: Assemblage theory and narrative environments. *International Journal of Drug Policy*, 49, 160–167.

- Pemberton, A., Mulder, E., & Aarten, P. G. M. (2019). Stories of injustice: Towards a narrative victimology. *European Journal of Criminology*, 16(4), 391–412.
- Pemberton, A., Aarten, P. G. M., & Mulder, E. (2019). Stories as property: Narrative ownership as a key concept in victims' experiences with criminal justice. *Criminology & Criminal Justice*, 19(4), 404–420.
- Petintseva, O. (2018). *Youth justice and migration: Discursive harms*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Plummer, K. (2019). "Whose side are we on?" revisited: Narrative power, narrative inequality, and a politics of narrative humanity. *Symbolic Interaction*, 43(1), 46–71.
- Poppi, F. I. M., & Sandberg, S. (2020). A bene placito: Narratives of sex work. *Narrative Inquiry*, 30(2), 294–315.
- Poppi, M. F. I., & Sandberg, S. (2023). Ex malo bonum: Ambiguity in stories of organized crime. *Deviant Behavior*, 44(1), 143–157.
- Presser, L. (2004). Violent offenders, moral selves: Constructing identities and accounts in the research interview. *Social Problems*, 51(1), 82–101.
- Presser, L. (2005). Negotiating power and narrative in research: Implications for feminist methodology. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(4), 2067–2090.
- Presser, L. (2008). *Been a heavy life: Stories of violent men*. Urbana, IL and Chicago, IL: University of Illinois Press.
- Presser, L. (2009). The narratives of offenders. *Theoretical Criminology*, 13(2), 177–200.
- Presser, L. (2010). Collecting and analyzing the stories of offenders. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 431–446.
- Presser, L. (2016). Criminology and the narrative turn. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 12(2), 137–151.
- Presser, L. (2018). *Inside story. How narratives drive mass harm*. Oakland: University of California Press.
- Presser, L. (2023). *Unsaid. Analyzing harmful silences*. Oakland: University of California Press.
- Presser, L., & Sandberg, S. (2015a). Introduction: What is the story? In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 1–20). New York: New York University Press.
- Presser, L., & Sandberg, S. (Eds.). (2015b). *Narrative criminology: Understanding stories of crime*. New York: New York University Press.
- Presser, L., & Sandberg, S. (2015c). Research strategies for narrative criminology. In: J. Miller, W. Palacios (Eds.), *Advances in criminological theory: The value of qualitative research for advancing criminological theory* (pp. 85–100). Piscataway, NJ: Transaction Publishers.
- Presser, L., & Sandberg, S. (2019). Narrative criminology as critical criminology. *Critical Criminology*, 27(1), 131–143.
- Sandberg, S. (2009a). A narrative search for respect. *Deviant Behavior*, 30(6), 487–510.

- Sandberg, S. (2009b). Gangster, victim or both? The interdiscursive construction of sameness and difference in self-presentations. *The British Journal of Sociology*, 60(3), 523–542.
- Sandberg, S. (2010). What can “lies” tell us about life? Notes towards a framework of narrative criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 21(4), 447–465.
- Sandberg, S. (2013). Are self-narratives strategic or determined, unified or fragmented? Reading Breivik’s manifesto in light of narrative criminology. *Acta Sociologica*, 56(1), 69–83.
- Sandberg, S. (2016). The importance of stories untold: Life-story, event-story and trope. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 12(2) 153–171.
- Sandberg, S. (2022). Narrative analysis in criminology. *Journal of Criminal Justice Education*, 33(2), 212–229.
- Sandberg, S., & Andersen, J. C. (2019). Opposing violent extremism through counternarratives: Four forms of narrative resistance. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of research in narrative criminology* (pp. 451–472). Bingley: Emerald Publishing.
- Sandberg, S., & Colvin, S. (2020). ‘ISIS is not Islam’: Epistemic injustice, everyday religion, and young Muslims’ narrative resistance. *The British Journal of Criminology*, 60(6), 1585–1605.
- Sandberg, S., & Fleetwood, J. (2017). Street talk and Bourdieusian criminology: Bringing narrative to field theory. *Criminology & Criminal Justice*, 17(4), 365–381.
- Sandberg, S., & Fondevila, G. (2022). Corona crimes: How pandemic narratives change criminal landscapes. *Theoretical Criminology*, 26(2), 224–244.
- Sandberg, S., & Pedersen, W. (2009). *Black cannabis dealers in a white welfare state*. Bristol: Policy.
- Sandberg, S., & Tutenges, S. (2019). Laughter in stories of crime and tragedy: The importance of humor for marginalized populations. *Social Problems*, 66(4), 564–579.
- Sandberg, S., Tutenges, S., & Copes, H. (2015). Stories of violence: A narrative criminological study of ambiguity. *The British Journal of Criminology*, 55(6), 1168–1186.
- Sandberg, S., & Ugelvik, T. (2016). The past, present, and future of narrative criminology: A review and an invitation. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 12(2), 129–136.
- Shammas, V. L., & Sandberg, S. (2016). Habitus, capital, and conflict: Bringing Bourdieusian field theory to criminology. *Criminology & Criminal Justice*, 16(2), 195–213.
- Shaw, C. (1966). *The Jack-roller: A delinquent boy’s own story*. Reprinted edition. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Shaw, I. (2009). Rereading The Jack-roller: Hidden histories in sociology and social work. *Qualitative Inquiry*, 15(7), 1241–1264.

- Smith, P. (2005). *Why war? The cultural logic of Iraq, the Gulf War, and Suez*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sodomková, M., & Jensen, B. (2020). Matematika zločinu. *Český rozhlas*. Dostupné na adrese: <https://temata.rozhlas.cz/matematika-zlocinu-8028933>.
- Stone, R. (2016). Desistance and identity repair: Redemption narratives as resistance to stigma. *British Journal of Criminology*, 56(5), 956–975.
- Škop, M. (2015). Narativní obrat: současné změny v povaze právního vědění. *Sociální studia/Social Studies*, 12(2), 11–25.
- Škop, M., Smejkalová, T., & Štěpáníková, M. (2019). Právo a literatura: brněnská spojení. *Právník*, 158(1), 67–85.
- Tan, E. (1996). *Emotions and the structure of narrative film: Film as an emotion machine*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Trebilcock, J., & Griffiths, C. (2022). Student motivations for studying criminology: A narrative inquiry. *Criminology & Criminal Justice*, 22(3), 404–422.
- Tutenges, S., & Sandberg, S. (2022). Street culture meets extremism: How Muslims involved in street life oppose jihadism. *The British Journal of Criminology*, 62(2), 1502–1517.
- Tutenges, S., & Sandberg, S. (2015). Meeting the Djinn: Stories of drug use, bad trips, and addiction. In: L. Presser, S. Sandberg (Eds.), *Narrative criminology: Understanding stories of crime* (pp. 150–173). New York: New York University Press.
- Ugelvik, T. (2014). Paternal pains of imprisonment: Incarcerated fathers, ethnic minority masculinity and resistance narratives. *Punishment & Society*, 16(2), 152–168.
- Ugelvik, T. (2016). Techniques of legitimation: The narrative construction of legitimacy among immigration detention officers. *Crime, Media, Culture: An International Journal* 12(2), 215–232.
- Ugelvik, T. (2019). The tales things tell: Narrative analysis, materiality and my wife's old Nazi rifle. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 221–237). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Van Hulst, M. (2020). Ethnography and narrative. *Policing & Society: An International Journal of Research and Policy*, 30(1), 98–115.
- Vaughan, B. (2007). The internal narrative of desistance. *The British Journal of Criminology*, 47(3), 390–404.
- Von Arnould, A. (2017). Norms and narrative. *German Law Journal*, 18(2), 309–330.
- Walach, V. (2021). On narrative violence: How stories inflict Harm in a street context. *Deviant Behavior*, 42(1), 54–67.
- Walklate, S., Maher, J., McCulloch, J., Fitz-Gibbon, K., & Beavis, K. (2019). Victim stories and victim policy: Is there a case for a narrative victimology?. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 15(2), 199–215.

- Warr, J. (2020). "Always gotta be two mans": Lifers, risk, rehabilitation and narrative labour. *Punishment & Society*, 22(1), 28–47.
- Wesely, J. K. (2018): Co-constituting narrative: The role of researcher identity bids in qualitative interviews with women ex-offenders. *Criminal Justice Studies*, 31(3), 213–229.
- White, H. (1980). The value of narrativity in the representation of reality. *Critical Inquiry*, 7(1), 5–27.
- Wickramagamage, C., & Miller, J. (2019). Stories that are skyscraper tall: The place of "tall tales" in narrative criminology. In: J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg, T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 109–128). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Willis, P. (1981). *Learning to labor: How working class kids get working class jobs*. New York: Columbia University Press.
- Zabloudilová, T. (2022). Hranice zločinu. *Český rozhlas Radio Wave*. Dostupné na adrese: <https://wave.rozhlas.cz/hranice-nasili-8813665/o-poradu>.